

Emigraatio Venäjältä Suomeen

Mikhail Leoukhine

Emigraatio Venäjältä länteen tuli laajemman keskustelun kohteeksi vasta 1980-90-luvun vaihteessa, jolloin uusin muuttovaihe alkoi. Samalla myös emigraation luonne muuttui ratkaisevasti. Jos Venäjältä – tai Neuvostoliitosta – lähdettiin aikaisemmin muihin maihin useimmiten pakenemalla sieltä poliittisista syistä tai esim. avioliiton kautta, uudella muuttoliikkeellä on paljon moninaisemmat juuret. Periaatteessa kyse on yhä 2000-luvun alussakin Neuvostoliiton hajoamiseen kiinteästi liittyvästä prosessista. Myös varsinainen emigraatiotutkimus Venäjällä alkoi perusteellisemmin vasta 1990-luvulla. Muistelmia, pamfletteja ja romaanikirjallisuutta aiheesta on ilmestynyt kyllä aikaisemminkin, mutta pääosin lännessä. Vasta vuonna 1997 esim. Venäjän Tiedeakatemian Yleisen historian instituutissa perustettiin historioitsijoiden erityisryhmä tutkimaan venäläisemigraation teoriaa ja historiaa. Tutkimustuloksia on julkaistu niin ikään viime vuosina, joten aihe on äärimmäisen ajankohtainen. Tässä artikkelissa on lähteinä käytetty mm. kahta 1990-luvulla ilmestynyttä keskeistä tutkimusta venäläisemigraatiosta – Marc Raeffin alunperin englanniksi ilmestynyttä *Rossija za rubežom* -kirjaa (1994; *Russia Abroad*, 1990) ja Venäjän Tiedeakatemian Yleisen historian instituutin julkaisemaa teosta *Rossija v izgnanii* (1999).

Kesäkuussa 1999 Joensuussa järjestettiin Itäinovan ja Karjalan tutkimuslaitoksen voimin Muuttoliikkeet Venäjältä länteen -symposiumi, jonka kansainvälinen luennoitsijajoukko esitteli uusinta tutkimusta emigraatiosta Saksaan, Israeliin, Kreikkaan ja Suomeen. Tässä symposiumissa käsiteltiin

myös tapaustutkimusta (Joensuun) Rantakylän venäläisyhteisön keskuudessa. Palaan siihen jäljempänä.

Venäläinen emigraatio länteen – historiaa ja erityispiirteitä

Aina 1800-luvulle saakka venäjänkielisen väestön kulku eri ilmansuuntiin johtui suurimmaksi osaksi valloitusodista ja myötäili imperiumin laajenemisesta. Venäjä kulki historiassa omia teitään, ja sille länsi ja Eurooppa oli välillä houkutus ja haaste, kuten esim. Pietari Suuren aikoihin 1700-luvun alussa. Välillä se taas oli uhka ja vihollinen, kuten Josif Stalinin kaudella (1924-53). Venäjä erosi 1800-luvun lopulla eurooppalaisista siirtomaavalloista, esim. Englannista ja Ranskasta siinä, että sen kolonisaatiopolitiikka toteutui mannermaisesti. Venäjällä ei ollut merentakaisia siirtomaita. Valloitetut alueet liitettiin kiinteästi ja fyysisesti keskusvaltaan ensin sotilaallisin toimin, sitten venäläisen virkamieskunnan ja määrätietoisen asutuspolitiikan, väestönsiirtojen kautta. Väestön pakkosiirrot jatkuivat myös Neuvostoliiton aikana. Tässä mielessä stalinilainen puoluevaltio omaksui keisarikunnan pahimmat perinteet.

Ensimmäinen laajempi poliittinen emigraatio Venäjältä länteen alkoi 1800-luvun jälkipuoliskolla. Se liittyi läheisesti tuolloin maan sisällä käytyyn keskusteluun tai väittelyyn: Venäjän modernisointiin, tsaarin yksinvallan rajoittamiseen, edustuksellisen demokratian toteuttamiseen ja mm. maaorjuuden lakkauttamiseen. Maaorjuushan Venäjällä kumottiin vasta vuonna 1861 tsaari Aleksanteri II aikana, jolloin myös monia muita uudistuksia pantiin toimeen. Reformit tulivat kuitenkin

pahasti myöhässä ja olivat puolinaisia. Radikaalit ajattelijat, varsinkin venäläinen intelligentsija, joka oli saanut oppinsa usein lännestä (Ranskan vallankumous 1789, Euroopan hullu vuosi 1848, Pariisin kommuuni 1871, marxilaisuus) haastoi nyt tsaarinvallan tosissaan. Ensin vallankumouksellinen sivistyneistö, narodnikit, yritti toimia yhdessä ”turpeeseen sidotun” talonpoikaiston kanssa ja sittemmin, aivan 1800-luvun lopulla, Venäjän marxilaiset suuntasivat päähuomionsa kasvavaan kaupunkilaistyöväestöön, proletariaattiin. Tsaarivalta vastasi muutospaineesiin armottomasti – väkivallalla ja vangitsemisilla. Tosin terrori oli vallankumouksellistenkin ase, ja Aleksanteri II kuoli itsekin pommiattentaatissa vuonna 1881.

Tuon ajan poliittiset pakolaiset Euroopan maihin tulivat pääosin intelligentsijasta. Aleksandr Herzen oli vallankumouksellinen demokraatti, Mihail Bakunin ja Pjotr Kropotkin anarkismin oppi-isiä, Vladimir Lenin Karl Marxin aatteita kannattava sosialisti. Pian karkotettujen ja paenneiden määrä kohosi tuhansiin ja venäläinen oppositio kokosi voimiaan juuri lännessä – Saksassa, Ranskassa, Englannissa, Sveitsissä, Puolassa ja myöhemmin Suomessakin. Tämä ns. nuori emigraatio (molodaja emigratsija) tai oikeammin vallankumouksellinen venäläinen emigraatio muotoutui pääosin 1850- ja 1860-luvuilla ja se piti yhteyttä kotimaahansa mm. julkaisemalla yli 20 eri lehteä ulkomailla ja salakuljettamalla niitä Venäjälle. Aivan 1800-luvun lopulle ajoittuu kuitenkin muuan yleiseurooppalainen muuttoilmiö – Venäjänkin kansalaisten kasvava halukkuus emigroitua Atlantin taakse Amerikkaan.

Venäjän marxilaisten organisoima vallankumousliikkeitä päättyi vuosina 1905-1907 tappioon tai puolinaisiin voittoihin, esim. kansanedustuslaitoksen eli Duuman perustamiseen. I maailmansodasta vauhtia saanut uusi kapina-aalto syöksi ensin tsaari Nikolai II:n vallasta helmikuussa 1917 ja nosti lopulta lokakuussa 1917 Leninin johtamat bolševikit maan johtoon.

Lokakuun vallankumousta seurasi kolmisen vuotta kestänyt verinen kansalaissota ja sittemmin myös venäläisen emigraation ensimmäinen suuri aalto. Vuosina 1917-1922 Venäjältä pakeni tai kar-

kotettiin yhteensä parisen miljoonaa ihmistä. Entisiä valkokaartilaisia pakeni esim. syksyllä 1920 Krimiltä valkokenraali Wrangelin mukana lähes neljännemiljoona. Ensin rantauduttiin Turkkiin ja Balkanille, myöhemmin levittäydettiin eri Euroopan maihin. Bolševikkien aseeksi kansalaissodan ajoilta tuli ns. punainen terrori, joka kohdistui pian kaikkiin toisinajattelijoihin. Bolševikeista, entisistä tsaarinvallan uhreista ja maanpakolaisista tuli muutamassa vuodessa kansankomissaareja, tuomareita ja maastakarkottajia. Vallankumous söi myöhemmin omat lapsensa – ja jo alkuvaiheessa venäläisen kulttuurieliitin, intelligentsijan. Vuonna 1922 ns. filosofien laiva (filosofski parohod) vei satamäärin kulttuuriväkeä, bolševikkivallan kannalta hyödyttömiä historioitsijoita, filosofeja ja muita tiedemiehiä nk. vapaaehtoiseen maanpakoon. Tämä johti toisaalta siihen, että monissa eurooppalaisissa suurkaupungeissa, esim. Pariisissa ja Berliinissä, syntyi vaikutusvaltaisia venäläisiä yhteisöjä, jotka näkyivät ja kuuluivat niin tiede- kuin taidepiireissä.

Toinen venäläisemigraation suuri aalto liittyi II maailmansotaan. Kun puna-armeija ajoi tankeilla Berliiniin ja osaltaan vapautti Eurooppaa natsimiehityksestä, se ei merkinnyt stalinilaisen terrorin ja kurinpidon loppumista kotimaassa. Tämän tiesivät – ja saivat kokea – myös monet sotavankeudesta palanneet venäläiset, joita nyt käsiteltiin kotimaassa usein maanpettureina. Heitä oli ympäri Eurooppaa, varsinkin Saksan miehittämässä maissa, mutta myös Suomessa. Monet venäläiset sotavangit tekivät kaikkensa saadakseen jäädä länteen. Kymmenettuhannelle onnistuivat, vaikka Neuvostoliitto vaatikin sodan jälkeen kaikkien kansalaistensa välitöntä palauttamista. Nämä vaatimukset koskivat myös Suomea.

Kolmannesta emigraatioaalosta voidaan puhua 1960- ja 1970-lukujen yhteydessä. Tälläkin maastamuutolla oli selvästi poliittiset perusteet. Se liittyi alkujaan Neuvostoliiton sisällä kasvaneeseen toisinajattelijoiden, dissidenttien liikkeeseen, joka syntyi 1960-luvun puolivälissä. Jotkut toisinajattelijat loikkasivat länteen, monia karkotettiin. Tunnetuimpia karkotettuja olivat kirjailijat – Andrei Sinjavski ja sittemmin Nobel-palkitut Josif Brodski ja Alek-

sandr Solženitsyn. Kolmanteen aaltoon kuului myös huomattava määrä avioliiton kautta länteen siirtyneitä – varsinkin vuoden 1975 Euroopan Turvallisuus- ja Yhteistyökokouksen (ETYK) jälkeen. Ihmisoikeuksista muistuttanut ETYK avasi myös Neuvostoliiton juutalaisväestölle vapaamman väylän Israeliin ja Amerikkaan, joskin byrokraatiaviidakko vähensi edelleen monen muuttohalukkuutta. Toisaalta on sanottava, että Neuvostoliiton ihmisoikeusloukkaukset juuri maastamuttoasioissa herättivät laajaa kansainvälistä huomiota ja tätä kautta murensivat suuren maan auktoriteettia pala palalta. Siinä mielessä emigraatiolla oli osuutensa myös Neuvostoliiton romahtamisessa

Neljäs emigraatioaalto on jälleen mittava ja se alkaa Venäjän uusimmasta murroskaudesta, vuodesta 1985, jolloin Mihail Gorbatšov julisti avoimuuden ja rakennemuutoksen (glasnost i perestroika) politiikan alkaneeksi. Varsinainen muuttoaalto ajoittuu kuitenkin vasta 1990-luvun tuntumaan ja myötäilee Neuvostoliiton hajoamiskehitystä sekä mm. taloudellisen katastrofin aallonpohjia vuosina 1993–1995. Määrällisesti tämä neljäs muuttoaalto on samaa luokkaa kuin lokakuun vallankumousta 1917 seurannut emigraatio. Kysymys on vähintäänkin muutamasta miljoonasta ihmisestä. Venäjän kannalta katsottuna muuttoliikettä on ollut myös toisin päin, sillä entisen Neuvostoliiton reuna-alueilta on palaihtunut äiti-Venäjälle satojatuhausia – ellei miljoonia – venäläistä syntyperää olevia asukkaita. Tästä kahteen suuntaan etenevästä muuttoaallostaa johtuen yhteiskunnallinen myllerrys on aiheuttanut yhä vaikeampia etnisiä ja sosiaalisia ongelmia.

Venäjän neljännen emigraatioaallon perimmäiset syyt ovat paitsi muuttovapaudessa myös siinä taloudellisessa, sosiaalisessa ja henkisessä stressissä, jonka alla itänaapurissa on eletty koko 1990-luku. Elintasominimin rajamailla tai reilusti sen alapuolella kituminen, näköalattomuus, jatkuvat poliittiset ja sotilaalliset kriisit, etniset ristiriidat sekä katkeruus niin entisiä kuin nykyisiäkin vallanpitäjiä kohtaan ovat niitä keskeisiä syitä, jotka saavat ihmiset ajattelemaan maastamuuttoa.

Venäläisemigraation varsinaiset kohdemaat ovat

olleet toistaiseksi kaukana Suomesta. Juutalaisperäinen väestö on muuttanut 1990-luvulla sankoin joukoin sekä Israeliin (n. 800 000) että Amerikkaan. Saksassa asui vuoden 2000 lopulla jo yli kaksi miljoonaa venäjää äidinkielenään puhuvaa ihmistä. Venäjän uusimmassa emigraatioaallossa on ollut kyse myös ns. aivovuodosta (utetška umov / brain drain): kymmeniä tuhansia venäjänkielisiä tiedemiehiä, taiteilijoita ja kulttuuri-ihmisiä on muuttanut esim. Amerikkaan. Venäjällä puhutaan aiheellisesti jopa intelligentsijan kuolemasta, koska kansallinen kulttuuri, tie ja taide ovat jääneet ns. rosvokapitalismin – venäläisen markkinatalouden – rynnäkössä lähes heitteille. Ei ole siis ihme jos koulutettu väestönosa hakeutuu myös muihin maihin.

Venäläinen emigraatio Suomeen

Venäjän luoteinen rajamaa Suomi on ollut niin syrjässä 1900-luvun muuttoliikkeiltä, että vasta 1990-luvun neljäs aalto on tuonut meille vakituisehman venäjänkielisen vähemmistön. Tätä kirjoitettaessa Suomessa asuu hieman yli kolmekymmentä tuhatta venäjää äidinkielenään puhuvaa maahanmuuttajaa.

Mutta myös ensimmäinen muuttoaalto, lokakuun vallankumousta seurannut emigraatio vaikutti tilapäisesti. Enimmillään Suomessa oleili vuoden 1922 paikkeilla hetkellisesti lähes 30 000 Neuvosto-Venäjän alueelta tullutta pakolaista. Heistä melko tarkalleen puolet eli 15 000 oli venäläisiä, toinen puoli inkeriläisiä ja nk. itäkarjalaisia. Suuri osa pakolaisista palasi myöhemmin Venäjälle tai siirtyi Ruotsiin, Keski-Eurooppaan ja Amerikkaan. Tuolloin suurin Suomeen Venäjältä siirtynyt yksittäinen ryhmä olivat ns. Kronstadtin pakolaiset – 6500 venäläisupseeria ja matruusia. He pakenivat Kronstadtin linnoitussaaren kukistetun kapinan jälkeen Suomeen maaliskuussa 1921, mutta suurin osa palasi pian takaisin Neuvosto-Venäjälle.

Ensimmäisen ja toisen maailmansodan välinen sisä- ja ulkopoliittinen ilmasto Suomessa ei juuri suosinut venäläisyyttä, joka samastettiin bolševismiin. Eräät suomalaistutkijat katsovat ns. ryssävihan juurtuneen Suomeen nimenomaan 1920- ja 1930-

luvulla. Sotien välisen ajan inkeriläisiä, nk. itäkarjalaisia ja venäläisiä Suomessa on tutkinut perusteellisesti joensuulainen historioitsija Pekka Nevalainen. Tutkimuksessaan *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917-1939* (1999) Nevalainen käsittelee laajasti vallankumouksen jaloista tulleiden pakolaisten kohtaloita: keitä he olivat, miten he onnistuivat asettumaan uuteen maahan, miten heidät otettiin vastaan, millaisia yhdistyksiä he perustivat jne.

Pekka Nevalainen on taulukoinut tämän ensimmäisen muuttoaalton – ja maailmansotien välisen ajan – Venäjän/Neuvostoliiton pakolaismääriä Suomessa seuraavasti:

vuosi	venäläisiä	itäkarjalaisia	inkeriläisiä
1918	3000	70	300
1919	5000	1600	8200
1922	15000	8800	5000
1932	9300	5300	3400
1938	6300	5500	2400

(ks. Nevalainen 1999, 308)

Toinen venäläisemigraation aalto kosketi Suomea vain väliaikaisesti ja edelleen inkeriläisten kautta. Hieman yli 60 000 inkeriläistä nimittäin evakuoitiin Suomeen vuosina 1943-1944. Toisen maailmansodan päätyttyä Suomi palautti kuuliaisesti lähes kaikki Neuvostoliiton kansalaiset, esim. sotavangit, ja siinä sivussa myös evakuoituidut inkeriläiset. Taas kerran inkeriläisväestö sai kokea katkerasti historian lihamyllyn jauhamisen omalla kohdallaan – päättyessään ei suinkaan Inkerinmaalle tai kotiseuduilleen, vaan uudelleen karkotettuina ympäri Neuvostoliittoa. Tosin tuhannet inkeriläiset onnistuivat sodan päätyttyä siirtymään Suomesta Ruotsiin, ja tiedossa on tapauksia, jolloin suomalaiset viranomaiset piilottelivat sotavankeja auttaen heitä pakenemaan.

Kolmas muuttoaalto Venäjältä länteen 1960- ja 1970-luvulla ei suuntautunut Suomeen toisinajattelijamigraation osalta lainkaan. Vuonna 1948 solmittu YYA-sopimus piti virallisen Suomen neuvos-

tomyönteisellä linjalla – torjuvassa suhteessa toisinajattelijoihin. Suomi myös luovutti tänne eksyneet harvat rajaloikkaarit ja näki parhaaksi kritisoida tai vaieta ns. neuvostovastaiset kulttuurituotteet, elokuvat ja kirjat kuten esim. Nikita Hruštševin ja Dmitri Šostakovitšin muistelmat tai Aleksandr Solženitsynin *Vankileirien saariston*. Virallisen hymistelyn ohella suomalais-neuvostoliittolainen yhteistyö tuotti kuitenkin myös intiimimpiä kansalaiskontakteja. Kostamus ja Svetogorsk sekä monet muut isot rakennusprojektit sekä opiskelijavaihto etenkin 1970-luvulla johtivat moniin suomalais-venäläisiin avioliittoihin. Myös turismi laajeni, varsinkin Pietariin ja Tallinnaan. Pääsääntöisesti avioliittoon johtaneet kontaktit rakentuivat niin, että suomalainen turisti, rakennusmies tai opiskelija haki venäläisen vaimon naapurimaasta, ja asuinpaikaksi tuli sittemmin Suomi.

1980-luvun lopussa Suomen venäjänkielinen väestö oli silti edelleen vain muutaman tuhannen luokkaa – kunnes se sitten muutamassa vuodessa kaksin- ja kolminkertaistui. Tämä neljäs muuttoaalto on ollut osin keinotekoinen, paradoksaalisesti Suomen itsensä aiheuttama. 1990-luvun alussa entisen Neuvostoliiton alueella asuville inkerinsuomalaisille myönnettiin nimittäin ns. paluumuuttajan status presidentti Mauno Koiviston aloitteesta. Ilman tätä oma-aloitteellisuutta Suomen venäläisyhteisö olisi todennäköisesti huomattavasti nykyistä pienempi. Toisaalta kyse oli Suomen valtion kannalta – ainakin juhlapuheissa – sen historiallisen vääryyden oikaisemisesta, jonka kohteeksi inkeriläiset olivat vuosisatojen saatossa joutuneet.

Paluumuuttajat – balamut

Siirryttäessä 2000-luvulle Suomeen on syntynyt aivan uusi kategoria Venäjältä siirtyneitä emigrantteja – paluumuuttajat. Tästä ryhmästä jotkut Suomessa asuvat venäjänkieliset käyttävät itse leikkimielisesti 'paluumuuttaja'-termiä foneettisesti lähellä olevaa venäläistä sanaa 'balamut'. Se tarkoittaa suomeksi lähinnä kansankiihottajaa tai harhaanjohtajaa. Tällainen venäläisyhteisön itseironia kertoo selvää kieltä siitä kuinka hyvin täällä asuvat

paluumuuttajat/balamutit ovat perillä myös uuden asuinympäristönsä ennakkoluuloisista asenteista.

Entisen Neuvostoliiton alueelta tulleita paluumuuttajia on ehkä jopa neljäsos kaikista Suomessa tällä hetkellä asuvista ulkomaalaisista. Neuvostoliiton hajoamisen (1991) jälkeen Venäjältä on muutettu Suomeen seuraavasti:

vuosi	Venäjältä Suomeen muuttaneitten määrä
1992	n. 2600
1993	1700
1994	1700
1995	1800
1996	2000
1997	2400
1998	2500

(ks. Tilastokeskus, väestötilastot vuodelta 1999)

Ulkomaalaisten lisääntyvä maahanmuutto on ollut monien keskustelujen aihe suomalaisessa mediassa. Mieli-piteiden vaihto ei ole kuitenkaan johtanut selkeisiin johtopäätöksiin, vaan päinvastoin epä-tietoisuus Suomen ulkomaalaispolitiikan tavoitteista on varsin yleistä. Moni kyseleekin, kuinka ihmeessä on käynyt niin, että Suomeen on alkanut virrata iso joukko venäjää äidinkielenään puhuvia. Keitä tänne paluumuuttaja-statusella oikein tulee? Onko tämä muuttoaalto jonkin virhepäätelmän seuraus? Jos on, niin kuka on syyllinen? Syyllisiä etsitään, kuten muuten aina Venäjälläkin, vaikka tapahtunutta on enää mahdoton väistää tai olla tunnustamatta tosiasiaksi. On päivänselvää, että venäjänkielisten maahanmuutto, vaikka onkin mittasuhteiltaan kovin vaatimaton, muodostaa melkoisen ongelman, joka vaatii toimenpiteitä. Siitä kuinka ulkomaalaiset yleensä – tai vaikkapa vain venäjänkielinen vähemmistö – integroituvat tai paremminkin kotoutuvat tänne, riippuu osaltaan myös suomalaisen yhteiskunnan tasapainoinen kehitys jatkossa.

Monissa maissa ulkomaalaiskysymyksiä hoita-

vat ja tutkivat kokonaiset hallinnonalat ja instituutit. Suomi tulee jälkijunassa, koska täällä ulkomaalaiset ovat määrällisesti vasta aivan viime vuosikymmen-tuoma lisärasite talouslaman ja suurtyöttömyyden runtelemalle maalle. Silti pelkät taloudelliset syyt eivät selitä esim. Suomessa esiintyvää suoraa rasis-mia tai lievempiä ennakkoluuloja ulkomaalaisia koh-taan. Suomi on historiansa valossa myös kaltoin koh-deltu rajamaa, jonka yli on kävelty niin lännestä kuin idästä. Täällä Euroopan reunalla – Pentti Saarikos-kea lainatakseni – kaikkeen toiseuteen on myös to-tuttu suhtautumaan ennakkoluuloisesti. Eikä Euroo-pan Unionin ulkomaalaispolitiikka, isoveljen esimerk-ki, yleisestikään herätä laajempaa luottamusta kansalaisyhteisöissä.

Suomessa ei ole käyty kunnon kansalaiskeskus-telua. Mahdollisesti juuri siksi myös varsinaisessa rajamaakunnassa, Pohjois-Karjalassa ja Joensuun kaduilla ongelmia on ratkottu enemmän nyrkiniis-kuin ja potkuin kuin neuvotellen ja sovitellen. Mut-ta arkaainen viha toiseutta kohtaan synnyttää yleensä vain uutta patoutunutta vihaa, kostonkierteen ja lisää ennakkoluuloja.

On hyvä muistaa sekin, että myös Suomesta on lähdetty pysyvästi ulkomaille. 1900-luvulla yli mil-joona ihmistä on emigroitunut esim. Ruotsiin, Aust-raliaan ja Amerikkaan. Hekin ovat usein olleet eräänlaisia elintasopakolaisia, vähintäänkin työn tai paremman ansion ja elintason perässä muutta-jia. Juuri elintasopakolaisiksi nykyisin monet Suomeen hakeutuvat leimataan. Kuitenkin Suo-mesta emigroituneiden muuttovirtaan suhteutettu-na tänne kotoutumassa oleva ulkomaalaisväestö on aivan marginaalinen. Suomesta on siis poismuu-tettu joukolla jo ainakin sata vuotta – eikä kukaan pidä tätä ilmiötä mitenkään kummallisena isänmaan hylkäämisenä. Harvemmin esim. Ruotsiin tai Ame-rikkaan lähteneitä on muistutettu siitä, että he ovat lottovoittajakansaa – tai laulettu perään haikeita varoituslauluja “laps Suomen allös vaihda pois”.

Kun paluumuutto käynnistyi 1990-luvun ensi vuosina, Suomessa oletettiin varsin yleisesti, että entisestä Neuvostoliitosta saapuu kohtalaisesti suo-mea puhuvia inkeriläisperheitä, jotka sopeutuvat täkäläiseen elämänmuotoon vaivatta. Tällaiset odo-

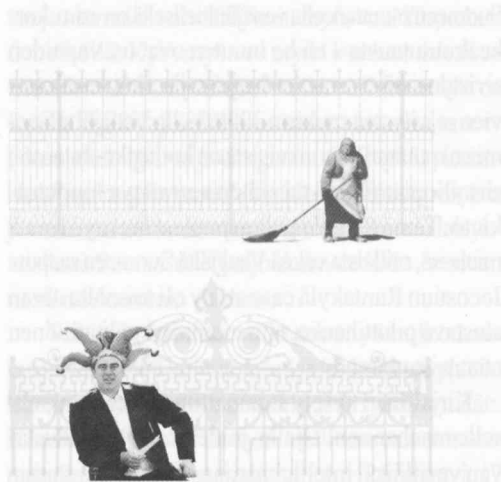

Alexander Reichstein. Kuvitusta teokseen Elena Hellberg-Hirn: *Imperial Imprints: Post-Soviet St. Petersburg*: SKS, 2003.

tukset olivat aivan perusteettomia. Inkeriläiset olivat sukujuuristaan ja luterilaisesta uskonnostaan huolimatta venäläistyneet tai neuvostolaistuneet varsin pitkälle. Myös seka-avioliitot olivat yleistyneet ja oma kieli jäänyt taka-alalle. Näiden tosiasioiden selville saaminen ei olisi ollut kovin iso tutkimusurakka. Silloin Suomessa olisi edes osattu varautua siihen, että a) paluumuuttajastatuksen saaneen keski-ikäisen ja sitä nuoremman inkeriläisen äidinkieli on lähes poikkeuksetta venäjä, b) paluumuuttaja tuo hyvin usein mukanaan venäläisen aviopuolisonsa ja venäläistyneet lapsensa, ehkä myös vanhempansa, c) paluumuuttajan (ja perheen) kotouttaminen – asuttaminen, kouluttaminen ja työllistäminen – vaatii erityistoimenpiteitä

Venäjältä, entisen Neuvostoliiton alueelta, on viime vuosina lähdetty länteen epäilemättä suurimmaksi osaksi köyhyysloukun kautta, paremman elintason toivossa. Myös joihinkin etnisiin ryhmiin kohdistuneet sortotoimet ovat vauhdittaneet muutttoa. Kysymys ei ole lopultakaan siitä, että kaikki emigrantit olisivat uhreja tai mallikelpoisia ja lainkuuliaisia ihmisiä, koska muuttoaaltoihin liittyy aina

paljon kielteisiä ilmiöitä, rikollisuutta ja monenlaisia ihmiskauppaakin. Myös maahanmuuttajien teot puhuvat puolestaan ja suomalainen media kyllä tiedottaa ylenpalttisestikin ulkomaalaisten osallisuudesta kaikkeen kielteiseen toimintaan. Ulkomaalaisiin suhtautumiselle luodaan tätä kautta usein jo selkeä negatiivinen ennakoasenne, vaikka esim. virallinen statistiikka kertoisi toisenlaisia, myönteisiäkin faktoja. Objektivisempaa tietoa tuottaisi myös perusteellisempi tutkimus. Jos sitä olisi, ei tarvitsisi luulla tai vaieta niin monista asioista. Valitettava tosiasiahan on, että ne ulkomaalaisryhmät, joihin esim. Suomen nuorisotutkimustenkin mukaan suhtautuu kaikista kielteisimmin ovat olleet toistuvasti somalit ja venäläiset.

Venäjänkieliset Joensuussa

Lopuksi muutama sana keväällä 1999 suoritetusta kysely- ja haastattelututkimuksesta Joensuussa asuvan venäläisväestön keskuudessa. Kyselyssä otettiin tietoisesti kohderyhmäksi venäläissivistyneistö, intelligentsija – osin siksi, että varsin monella

Suomeen muuttaneella venäjänkielisellä on esim. korkeakoulutausta – tai he muuten ovat ns. vapaiden sivistyneistö-ammattien harjoittajia. Eräiden alustavien selvitysten mukaan 30-40%:lla Venäjältä Suomeen muuttaneista aikuisista on korkeakoulutausta, siis yliopistollinen tai siihen verrattava loppututkinto. Tämä tosiasia puhuu puolestaan myös siinä mielessä, millaista väkeä Venäjältä Suomeen saapuu. Joensuun Rantakylä case study oli toisaalta aivan alustava pilottihanke, nimenomaan kvalitatiivinen otannaistutkimus.

Kirjallinen kysely suunnattiin 50 venäjänkieliselle maahanmuuttajalle, joiden katsottiin edustavan venäläistä intelligentsijaa. Vastauksia saatiin vain 33. Kirjallisissa kyselytutkimuksissa tuo prosenttiluku on kuitenkin kohtuullinen. Muutamia tutkimukseen osallistuneita haastateltiin myös henkilökohtaisesti, lähinnä laajempaa ja perusteellisempaa jatkotutkimusprojektia silmällä pitäen.

Ammattien puolesta kyselyyn vastanneet olivat opettajia, lääkäreitä, insinöörejä, muusikkoja, taloustieteilijöitä, arkkitehtejä, fyysikkoja, juristeja jne. Heidän keski-ikänsä oli 39 vuotta. Pääsyyksi Suomeen muuttamiselle osoittautui tässä joukossa ”perheen yhdistäminen” – ilmeisesti siitä syystä, että vastaajissa tuntuva enemmistö oli naisia (21 kpl 33:sta vastaajasta). ”Taloudelliset syyt” olivat toisella sijalla ja vasta kolmanneksi syyksi mainittiin ”tunne kuulumisesta Suomen kansakuntaan” (vrt. paluumuuttajat, inkeriläiset). Nuoremmat haastateltavat pitivät lisäksi ”eurooppalaisen koulutuksen hankkimista” tärkeänä muuttoon vaikuttavana osatekijänä.

Kyselyn perusteella Joensuuhun muuttanut venäläissivistyneistö jakautuu ainakin kolmeen alaryhmään:

- 1) suomalaisten miesten venäläiset vaimot
- 2) inkeriläiset paluumuuttajat
- 3) työn tai koulutuksen vuoksi muuttaneet.

Poliittisesti muuttajat ovat melko lailla passiivisia, mikä on lähes paradoksaalista ottaen huomiioon intelligentsijan roolin Venäjän viime vuosikymmenten murroksessa. Monet ovat olleet kotimaas-

saan hyvinkin aktiivisia toimijoita, niin kansalaisjärjestöissä kuin politiikassa. Nyt 79 % haastatelluista pitää omaa ammatillista toimintaansa yhteiskunnallista osallistumista tärkeämpänä.

Lähes kaikki kyselyyn vastanneet ovat yksimielisiä siitä, että Suomi on hyvin kehittynyt oikeusvaltio, joka suhtautuu kansalaisiinsa ja täällä asuviin ulkomaalaisiin hyvin puolueettomasti. Myös työpaikoilla ilmapiiriä pidetään pääosin ”myönteisenä”, ihmissuhteita ”toverillisina”. Aineellinen elintaso on erittäin korkea. ”Lakia ja järjestystä” kunnioitetaan ja rikollisuus on vähäistä. Samanaikaisesti kuitenkin 58 % haastatelluista on sitä mieltä, että virkavalta suhtautuu suomalaisiin ja maahanmuuttajiin ”eri tavalla”. Sellaiset ilmiöt kuten ”nationalismi” ja ”rasismi” tulevat haastatteluissa usein puheeksi. Suomalaisen yhteiskunnan varjopuolina pidetään myös mm. ”liian vapaata lastenkasvatusta”, ”vanhempien kunnioituksen puutetta”, ”egoismia”, ”pragmatismia” ja ”aineellisen ylivaltaa henkisestä”.

Sopeutumista tai kotoutumista Suomeen haastateltavat pitävät yleisesti tuskallisen hitaana prosessina Jonkinasteinen kulttuurišokki on koskettanut jokaista. Eräs keskeinen syy tähän on neuvostoajan rautaesirippu, jonka takaa vain harva pääsi harjoittelemaan muissa kulttuureissa elämistä: etupäässä matkusteltiin vain lehdistön, television tai elokuvan välityksellä. Ei liene vaikea ymmärtää sellaisen ihmisen ongelmia, jolle kaikki asiat ulkomailla sattuvat ensimmäistä kertaa, jolla ei ole välttämättä paljonkaan tietoa muusta kuin omasta arkipäivästä. Kaikki on uutta. Myös vanhan perinteen venäläisen kulttuuritradition törmäminen suomalaiseseen, venäläisten mielestä nuoreen ja ultramoderniin kulttuuri-ilmastoon aiheuttaa omat ongelmansa.

Kuitenkin jo se tosiasia että haastatelluista peräti 94 % seurustelee sekä venäläisten että suomalaisten kanssa, kertoo ihmissuhdeverkostojen laajuudesta. Yli puolet katsoo sopeutuneensa – tai sopeutuvansa – suomalaisyhteiskuntaan hyvin. Tämän selittää osin työllisyystilanne, sillä vain 17 % kyselyyn vastanneista oli haastatteluhetkellä työttöminä. Ainakin osa intelligentsijaa on siis työllisty-

nyt Suomessa yllättävän hyvin. Kaikkien venäjänkielisten tai inkeriläisten kohdallahan työttömyysprosentti liikkuu lähellä viittäkymmentä. Keskimääräinen työssäoloaika oli haastatteluhetkellä 3 vuotta – puolet siitä ajasta, jonka vastaajat olivat keskimäärin Suomessa viettäneet. 63 % oli sitä mieltä, että elinolosuhteet täällä olivat muuttuneet – tai muuttumassa – koko ajan paremmiksi.

Venäläissivistyneistön muut perusongelmat Joensuussa juontavat juurensa osin intelligentijan omasta statuksesta ja esim. kielitaidottomuudesta. Kulttuuri- ja kielimuuri, tutkintojen vastaavuuskysymykset ja ammatilliset asiat kuten esim. jatkokoulutus huolestuttavat venäläiseen sivistyneistöön lukeutuvaa mahanmuuttajaa eniten. Myös psykologiset tekijät estävät kotoutumista Suomeen. Vaikka ihminen kuinka arvostaa omaa kulttuuriaan, omat tavat, rituaalit tai esim. perinteinen isänmaanrakkauten Venäjään pitää osata limittää suomalaisen arvomaailmaan ja tapanormistoon sopiviksi. Siinä ei aina vältytä ristiriidoilta sen paremmin venäläis-

Lähteet

Leoukhine, Mikhail (1999), Venäläisen älymystön muutto länteen. Tapaustutkimus Joensuusta. Julkaisematon puheenvuoro (ja Mikhail Leoukhinen raportti) Muuttoliikkeet Venäjältä länteen -symposiumissa. Joensuu 17.-19.6.1999.

ten ja suomalaisten välillä kuin myös venäläisperheiden sisällä. Kysymys voi myös kuulua: missä se aito isänmaa oikein onkaan? Jokainen ihminenhan on lopulta yksilö ja jokaisella on omat muistonsa, emotionensa, nostalgiansa ja emigraatioon liittyvät yleisinhimilliset ongelmansa. Näistä luonnollisista asioista ja niiden aiheuttamista ristiriidoista ulkomaalaisyhteisöissä Suomessa ei paljонkaan tiedetä – tai sitten niistä mieluummin vaietaan.

Toisaalla asioista vaikenee myös ulkomaalaisyhteisö, sillä kulttuurisesti ja kielellisesti yhteiskunnasta syrjäytetty on itsekkin altis syrjäytymään. Kun Rantakylä case study, 50:lle Joensuuhun muuttaneelle tarkoitettu haastattelukierros käynnistyi, 17 kieltäytyi vastaamasta kysymyksiin tai täyttämästä kyselykaavaketta. Olisi ollut mielenkiintoista tietää millaisia mietteitä heillä olisi ollut kotoutumisesta Suomeen? Ja aivan aiheellisesti voisi myös kysyä, mistä asioista he halusivat vaieta?

Venäjältä suomentanut Pentti Stranius

Nevalainen, Pekka (1999), *Viskoi kuin luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917-1939*. Hämeenlinna: SKS.

Raeff, Marc (1994), *Rossija za rubežom. Istorija kultury ruskoi emigratsii 1919-1939*. Moskva: Progress-Akademija.